

**XO'JALIK YURITUVCHI SUB'EKTLARDA MOLİYAVIY NATIJALAR
TO'G'RISIDAGI HISOBOTNI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA
TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI**

Sharofiddinov Shohrux Ulug'bek o'gli

Alfraganus university Buxgalteriya hisobi va soliq kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlarda moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan. Moliyaviy natijalar hisobotining mazmuni va ahamiyati yoritilib, uni MHXS talablari asosida shakllantirishning afzalliklari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot, MHXS, moliyaviy hisobot, daromad, xarajat, foyda, zarar, sof foyda, boshqa umumlashgan daromad, xalqaro standartlar.

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы совершенствования отчета о финансовых результатах хозяйствующих субъектов на основе Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО). Раскрыты содержание и значение отчета о финансовых результатах, а также проанализированы преимущества его формирования в соответствии с требованиями МСФО.

Ключевые слова: отчет о финансовых результатах, МСФО, финансовая отчетность, доходы, расходы, прибыль, убыток, чистая прибыль, прочий совокупный доход, международные стандарты.

Abstract. This article examines the issues of improving the statement of financial results of business entities based on International Financial Reporting Standards (IFRS). The content and significance of the statement of financial results are disclosed, and the advantages of its preparation in accordance with IFRS requirements are analyzed.

Keywords: statement of financial results, IFRS, financial reporting, income, expenses, profit, loss, net profit, other comprehensive income, international standards.

Kirish. Raqamli iqtisodiyot sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining moliyaviy holatini tahlil qilishda moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot muhim axborot manbai hisoblanadi. Mazkur hisobotda korxonaning ma'lum hisobot davrida shakllangan daromadlari, amalga oshirilgan xarajatlari hamda yakuniy moliyaviy natijasi — sof foyda yoki zarar ko'rsatkichi umumlashtirilgan holda ifodalanadi. Ushbu hisobotni tahlil qilish orqali korxona faoliyatining samaradorligi, foydaning shakllanish manbalari va xarajatlarning tarkibiy tuzilmasi aniqlanadi. Shuningdek, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot tahlili korxonaning moliyaviy barqarorligini baholash, asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilish hamda istiqboldagi rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot tashkilotning hisobot davridagi moliyaviy faoliyatini tavsiflaydi va bu faoliyatning turli jihatlarini tushunishga imkon beradigan usul bilan ko'rsatadi.¹

Hozirgi kunda moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot ma'lumotlariga bo'lgan talab tobora ortib bormoqda. Investorlar, kreditorlar, soliq organlari va boshqa manfaatdor tomonlar korxonaning foydalilik darajasi, daromad va xarajatlarning tarkibi hamda moliyaviy barqarorligi haqida aynan ushbu hisobot orqali xulosa chiqarish uchun asos bo'lmoqda. Shu sababli moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotning haqqoniy va ishonchli tuzilishi moliyaviy tahlil sifatini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

Bu tahlil orqali korxona o'z daromadlarini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va foyda darajasini barqarorlashtirish yo'llarini topishga yordam bergani uchun tahlil natijalari asosida ishlab chiqarish hajmi, narx siyosati, investitsiya yo'nalishlari va resurslardan foydalanish samaradorligi yuzasidan aniq xulosalar chiqarish uchun asos bo'ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Xo'jalik yurituvchi subektlarning moliyaviy natijalarini shakllantirish uchun O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risida" nizom, shuningdek buxgalteriya hisobining milliy standarti "Moliyaviy hisobotni taqdim etish va hisob siyosati" 1-

¹ O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standarti (1-sonli BHMS) "Moliyaviy hisobotni taqdim etish va hisob siyosati"

sonli BHMS asos bo'luvchi normativ huquqiy asos bo'ladi. MHXS asosida hisobotlarni yuritish muammolari va istiqbollari yuzasidan bir qator olimla ilmiy izlanishlar olib brogan. Xususan S.N. Tashnazarov (2019) doktorlik disertatsiyasida moliyaviy hisobotlarni MHXS talablariga muvofiqlashtirish va ilg'or tajribalardan samarali foydalanish zarurligi to'g'risida chuqur o'rganish va tahlillar borgan bo'lsa [1], A.Z. Avloqulov moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotlarni yuritish bo'yicha o'zning tadqiqotlarini ishlarini olib borishgan. [2],

Davronovning fikricha, IFRSni joriy etish orqali moliyaviy axborotning yaxshilanishi va iqtisodiy o'sish uchun katta imkoniyatlar yaratish mumkinligini ta'kidlaydi. [3]

Chet elda ham MHXS bo'yicha ko'plab ilmiy izlanish va daqiqot ishlari olib boriladi. Shulardan Khaled Hussainey buxgalteriya va moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar bilan bog'liq qirralarini o'rgangan bo'lsa asosiy tadqiqoti sifatida MHXSning korporativ moliya sohasidagi ta'sirini, shuningdek, bu standartlar xalqaro investitsion qarorlarni qanday shakllantirishini yoritgan. [4]

David Alexander va Christopher Nobes MHXS xalqaro miqyosda qo'llanilishi va buxgalteriya hisobotlariga qanday ta'sir ko'rsatishini shuningdek xalqaro moliyaviy hisobotlarning korporativ boshqaruv va investorlar bilan munosabatlarda o'ynaydigan roli haqida keng izlanishlar olib borishgan. [5]

O.G. Jitluxina fikricha, "ma'lumotlarning dolzarbligiga prognoz qiymati, axborotning muhimligi ta'sir qilshi va ma'lumotning muvofiqligi asosida qarorlar qabul qilish va to'g'ri baholash mumkin bo'lishi aytadi. [6]

Rossiya olimi Sokolov (2018) postsovet mamlakatlarida MHXS joriy etish tajribasini tahlil qilib, milliy iqtisodiy muhitning xususiyatlarini inobatga olish muhimligini aytgan. [7]

Yuqoridagi iqtisodchi olimlarning MHXS borasidagi yondashuvlarini e'tirof etgan holda xalqaro standartlar asosida moliyaviy hisobotlarni tuzish BHMS va MHXS asosida tuzilgan moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot va uni ularni farqlari to'g'risida to'xtalmoqchimiz.

Tadqiqot metodologiyasi. Xo'jalik yurituvchi subektlarning moliyaviy natijalarni tahlil qilish orqali iqtisodiy samaradorligini aniqlash uchun foyda va zarar shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni tahlil va sintez usuli, taqqoslash usuli mantiqiy

fikrlash kabi tadqiqot metodlaridan foydalanib ularni takomillashtirish yo'llarini belgilashga qaratilgan.

Tahlil va natijalar. Xo'jalik yurituvchi korxonalar uchun moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot muhim hisob shakllaridan hisoblanandi. Chunki bu hisobot korxonaning moliyaviy faoliyatidagi **asosiy ko'rsatkichlaridan** bo'lib, uning **daromadlari, xarajatlari va sof foydasi** haqida to'liq ma'lumot berib, boshqaruv qarorlarini qabul qilishda asos bo'ladi.

Qisqacha aytganda, **moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot korxonaning iqtisodiy sog'lomligini ko'rsatuvchi "asosiy ko'rsatkich oynasi" hisoblandi.**

BHMS va MHXS asosida tuzilgan moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot shaklini farqlarini taqqoslama tahlili

1-jadval

№	Mezon ko'rsatkichlari	Moliyaviy hisobotni xalqaro standarti (MHXS)	Buxgalteriya hisobining milliy standart (BHMS)	Izoh
1	Hisobot nomi	Foyda yoki zarar va boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobot; ²	Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot	IFRSda 'boshqa keng qamrovli daromadlar' ham mavjud, BHMSda esa faqat foyda va zarar.
2	Tuzilish shakli	Yagona yoki ikki qismli (foyda/zarar + boshqa umumlashgan daromad)	Faqat yagona shakl – foyda va zarar ko'rsatkichlari bilan	MHXS da kengroq tarkib ko'rsatiladi.

² Moliyaviy hisobotlarni taqdim etish muddatlari hamda ularning tarkibi va mazmuni to'g'risidagi nizom 6-ilovasi, 181-son buyruq 24.10.2024

3	Daromadlar tasnifi	Yalpi foyda, Operatsion faoliyat foydasi, Foyda solig'i to'langunga qadar foyda, Davom etayotgan faoliyatdan foyda, Hisobot davri uchun sof foyda, Boshqa umumlashgan daromadlar	Yalpi foyda, asosiy faoliyat foydasi, umum xo'jalik foydasi, soliq to'langunga qadar foyda, sof foyda.	Daromadlar tasnifi deyarli o'xshash lekin MHXS asosidagi hisobotlarda boshqa umumlashgan daromadlar hisobi ham olib boriladi.
4	Hisobot tili va valyutasi	Funksional valyutada (masalan, USD, EUR)	Milliy valyutada – so'mda	Valyuta va format jihatidan farq mavjud.
5	Hisobot maqsadi	Investorlar, kreditorlar va xalqaro foydalanuvchilar uchun	Asosan davlat nazorati va ichki foydalanuvchilar uchun	MHXS investor yo'naltirilgan, BHMS nazorat yo'naltirilgan.

Yuqoridagi 1-jadval ma'lumotlari dan BHMS va MHXS asosida tuzilgan moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot shaklini farqlarini taqqoslama tahlilini ko'rishimiz mumkin. Shuningdek quyida **IFRS** (Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari) va **IAS** (Buxgalteriya hisobining xalqaro standarti) kesimi doirasida, ayniqsa IAS 1, IFRS 15, IFRS 9, IAS 12, IAS 33 va boshqa tegishli standartlarga tayanib, moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni yuritishning asosiy afzalliklari ko'rishimiz mumkin:

1. Taqqoslanish va shaffoflik: Tuzilishi va atamaları yagona bo'lgani uchun hisobot boshqa kompaniyalar hisobotlari bilan oson taqqoslanadi; investor va kreditorlar uchun tushunarli bo'ladi.

2. Kapitalga kirish osonlashadi: Xalqaro investorlar va banklar MHXSni tan oladi. Natijada moliyalashtirish qiymati pasayishi, fond bozorlariga va chet el kredit liniyalariga chiqish imkoniyati oshadi.

3. Boshqaruv qarorlari sifati: Segmentlar, davom etayotgan/etmayotgan faoliyatlar va kengaytirilgan ochiqliklar tufayli marjalar, bir martalik ta'sirlar va risklar ravshan ko'rinadi; budget va KPI'larni hisoblash aniqroq va osonroq bo'ladi.

4. Audit va ichki nazorat kuchayadi: Aniq hisob siyosatlari va izohlar auditorlikni yengillashtiradi; kredit, likvidlik, valyuta risklari bo'yicha ochiqliklar yaxshilanadi.

• **Konsolidatsiya va guruh hisobotlari:** IFRS 10 va IAS 28 konsepsiyalari asosida konsolidatsiyahisobotlarini tayyorlash osonlashadi va guruh darajasida aniq va taqqoslanadigan foyda ko'rsatkichlari shakllanadi.

Birinchidan, axborot shaffofligini oshirish – shaffoflik xususiyati sifatli moliyaviy axborot va xalqaro darajada qiyoslanuvchanlikni ta'minlaydi. Buning natijasida investorlar va boshqa bozor qatnashchilari asoslangan iqtisodiy qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ikkinchidan, hisobdorlik oshishi – bu xususiyat investorlar va kompaniya boshqaruvchilari o'rtasidagi moliyaviy axborot yetishmovchiligini kamaytiradi. Natijada investorlar o'z sarmoyalarining samarali boshqaruvi bo'yicha to'laqonli axborotga ega bo'ladi.

Uchinchidan, iqtisodiy samaradorlik oshishi – yagona moliyaviy tildagi hisobotlarni tahlil qilish asosida, investorlar kapitalni xalqaro miqyosda yo'naltirish va xatar (risk) larni kamaytirish imkoniyatlariga ega bo'ladi.

To'rtinchidan, bozor likvidligi yaxshilanishi va kapital sarfining pasayishi – moliyaviy axborotlarning batafsil yoritilishi va xalqaro darajada qiyoslanuvchanlik bozor likvidligini oshiradi va kompaniyalar uchun milliy va xorijiy kapital jalb etish sarflarini kamaytiradi.

Beshinchidan, kapital bozorlarining rivojlanishi va qimmatli qog'ozlar bozorlarida savdolar ko'lamining kengayishi – bo'sh kapital mablag'laridan samarali foydalanish va iqtisodiyotning turli sohalari zarur kapital bilan ta'minlanishi, kapital bozorlarining rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Qolaversa, qimmatli qog'ozlar bozorining muayyan mamlakat ichida shakllanishi va savdolar ko'payishi iqtisodiy rivojlanishning jadallashtirish omili hisoblanadi. Bunda MHXS asosidagi hisobot ma'lumotlari kapital bozor ishtirokchilari uchun asosiy va ishonchli axborot manbasi bo'lib xizmat qiladi

Oltinchidan, xorijiy investitsiyalarning milliy bozorga kirib kelishi va investorlarni himoya qilishning takomillashishi – milliy iqtisodiyotning rivojlanishi va raqobatbardoshligi, avvalambor, xorijiy investitsiyalarni jalb etish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Buning uchun milliy bozorda xorijiy investorlarga ijobiy investitsiya muhiti yaratilishi hamda investorlar huquqlari himoyalangan bo‘lishi lozim. MHXSning kapital bozor qatnashchilari tomonidan qabul qilinishi va unga muvofiq tuzilgan moliyaviy hisobotlar ochiq e‘lon qilinishi ushbu jarayonlarni tezroq amalga oshirish imkoniyatini beradi.

Yettinchidan, moliyaviy tahlilchilar prognozlaridagi aniqlik – moliyaviy axborotning sifati va qiyosiylikini ta‘minlaydigan muhit moliyaviy tahlilchilar faoliyatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi va prognozlash tahlillari sifatini oshiradi. Ushbu tahlillar kapitalning samarali boshqaruvi va kelgusida kapital jalb etilishi yoki taqsimlanishi bo‘yicha to‘g‘ri iqtisodiy qarorlar qabul qilinishiga xizmat qiladi ³

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda real sektorni bilimli va malakali kadrlar bilasn ta‘minlash uchun oliy ta‘lim muassasalarida xalqaro talablarga javob beradigan o‘quv fan dasturlar va o‘quv rejalari ishlab chiqilmoqda. ACCA xalqaro tashkilotining akkreditatsiya talablari asosida yangilangano‘quv rejaga quyidagi fanlar kiritildi

Xulosa va takliflar.Bugungi raqamli iqtisodiyot sharoitda foyda va zarar hisobotini tahlil qilish nafaqat o‘tgan davr natijalarini baholash, balki **kelajakdagi moliyaviy holatni prognozlash** imkonini ham beradi. Buning uchun iqtisodiy ko‘rsatkichlarni tahlil etishning yangi usullari – masalan, foyda rentabelligi koeffitsientlari, operatsion va sof foyda va boshqalar – keng qo‘llanilmoqda. Shu boisdan foyda va zarar hisobotini tayyorlashda MHXS qo‘llash chuqur, tizimli hamda zamonaviy yondashuvlar asosida tahlil qilish korxonaning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avloqulov A.Z. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi axborotlarni aks ettirish xususiyatlari. Raqamli iqtisodiyotga o‘tish davrida buxgalteriya hisobi va auditni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish masalalari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari to‘plami. T.:2020.

³ Hamid IRGASHEV,ACA, ACCA, Buyuk Britaniyadagi Hult xalqaro biznes maktabi dotsenti, davlat iqtisodiyot universiteti xorijiy maslahatchisi va eksperti.

- 2.S.N.Tashnazarov. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida moliyaviy hisobotning nazariy va metodologik asoslarini takomillashtirish: Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) avtoreferati. T.: 2019.
- 3.Davronov, A. “Xalqaro moliyaviy hisobotlash standartlarining rivojlanishi va ularga o’tish”. 2019
4. Hussainey, K. (2011). The Effects of IFRS Adoption on Financial Disclosure: Evidence from Developing Markets. Journal of International Financial Management & Accounting, 22(1), 56-78.
- 4.Alexander, D., & Nobes, C. (2016). International Financial Reporting and Analysis. Cengage Learning EMEA.
- 5.Житлухина О.Г. О месте и особенностях производных финансовых инструментов в системе финансовых инструментов в аспекте международных стандартов финансовой отчетности. // Инновационная наука. 2015. № 3. С. 24-27
5. Соколов, Я.В. (2018). Бухгалтерский учет в России: исторический аспект. Москва: Финансы и статистика
- 6.Urakova M.H O'zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS) o'tish bosqichlari va barqaror rivojlanishi Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali 2024, 4(03), 423-427
- 7.Olimova , S. (2024). Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS)ning O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobi tizimida qo'llashning ahamiyati. Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan, 2(10), 590–600.
8. Olimjonov, H. (2025). O'zbekiston buxgalteriya hisobi milliy standartlarining mhxs bilan taqqoslama tahlili. Академические исследования в современной науке, 4(35), 58–61.